Bölüm 13

Müzelerden Nasıl Yararlandılar? Disiplinlerarası Bir Perspektif

Prof. Dr. Bahri ATA – Gazi Üniversitesi

GİRİŞ

Christopher Nolan'ın yönettiği *Interstellar (Yıldızlararası)* (2014) adlı ABD yapımı filmde Cooper (Matthew McConaughey), kurucu-baba olarak kabul edildiği Satürn Halkaları'ndaki Cooper İstasyonu toplumunda kendi adına yapılmış ev-müzesini gezerken, genç mihmandar "Her şey o zamanki yerinde" der. Cooper, müzenin bir köşesinde yolculuğunda kendisine eşlik eden yapay zekâya sahip robotu görünce heyecanlanır ve ona başka bir güç kaynağının bulunmasını ister. Robot, ev-müzesinin verandasında sallanan koltuğundaki Cooper'a, "Gerçekten böyle miydi?" diye sorar. Cooper da "*Asla bu kadar temiz değildi. Eski günlerin böyle dekor olarak kullanılması umurumda değil, ben nerede olduğumuzu ve nereye gittiğimizi bilmek istiyorum*." der.

Bu sahne, müzelerin eğitim işlevinin iki boyutunu, birincisi; kültürel mirası koruma ve aktarma ikincisi, yenilikçi fikirleri (inovasyon) ve yaratıcı düşünme hakkında tekrar düşünmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Cooper'ın filmde sarf ettiği cümleler, müzelerin geleneksel ve yaygın olarak sadece kültürel miras aktarımı olarak kullanılmasına getirdiği bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Esasen müze, yani "Mouseion" eski Yunan uygarlığında sanatların koruyucusu ilham perilerine tahsis edilen yer olarak kullanılıyordu. 18. ve 19. yüzyılda ise Avrupa'da romantizm ve milliyetçilik akımlarının da etkisiyle müzeler, kralların "Nadirler Salonu" olmaktan çıkıp, kamu malı oldu. Ünlü Fransız şair Guillaume Apollinaire'nin "Dünyanın bütün müzelerini yıkmalı! Geçmiş, insanın düşgücünü köstekler." (Birsel, 2019: 54) sözü başat kültürel normlara şairane bir tepki

olarak yorumlanabilir. Diğer yandan 1838'den beri yaşadığımız coğrafyada bazı aydınlar, müzelerin ilham verici yönünün pekâlâ farkındaydılar. Mustafa Sâmi Efendi'nin (öl.1855) *Avrupa Risalesi'ndeki* şu cümleler "Hâlen Avrupalıların bunca yeni buluşları, teknikte süratle ilerlemelerinin nedenini, yaratıcılık düzeyine erişmiş olmalarında aramalıdır. Bu da eski eserlerden aldıkları ilham ile bilim ve sanatta yükselmeleriyle olmuştur. (…) buluşları tamamıyla bu "antika" dediğimiz, çok eski zamanlardan gelen kalıntılardan bilim ve sanat yoluyla yararlanılarak meydana getirildiğini kabul etmek gerekir." (Mustafa Sâmi, 1996: 24-25) bu iddiaya bir kanıt niteliğini taşımaktadır. Osmanlı eğitimcisi Sâtı Bey'in (1910) Maarif Nazırı Emrullah Efendi'ye takdim ettiği "*Müzeler Hakkında*" raporu ve Tüccarzade İbrahim Hilmi (Çığıraçan'ın) (1913) *Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz* kitabındaki "*Müzelerimiz*" yazılarından sonra çağdaş müzecilik ve okul-müze iş birliği konusunda çok yol katedildi. Bu arada okullarda, ilgili yönetmeliğe uygun olarak gerek hazır alınan gerek öğrenciler tarafından üretilen ders malzemesinin toplandığı oda da "okul müzesi" olarak adlandırıldı.

Cumhuriyet Döneminde bir devlet kurucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel olarak müzelere önem vermesi, müzelerin bir kurum olarak daha da yaygınlaşmasını sağladı. Bu dönemde eğitimciler, çeşitli kongrelerde müzelerden azamî istifade çarelerini tartışmışlar (Anonim, 1932:4). Eğitim bilimci Ali Haydar Taner'e (1926:50-51) göre halka, millî eğitim vermek için seleflerinin (öncekilerinin) eserlerini göstermek gerekir. Türk halkının bedii (estetik) dehasının canlı şahidi olan ancak fakir düşen bu eski Türk evlerinden parça parça çıkarılıp satılan eşyalar (paralar, halılar, şallar vb.) hep ecnebiler (yabancılar) tarafından satın alınarak Avrupa'ya ve Amerika'ya taşınmıştır. Ona göre, millî Türk müzesi ve Etnografya Müzesinin kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu fikirlerden anlaşıldığına göre Ali Haydar Taner'e göre müzeler; o eski estetik duygusu ve yaratıcılığa sahip olmayan mevcut halka, dedelerinin eserlerini hatırlatıcı bir mekân idi. Edebiyatçı ve gazeteci Selâmi İzzet Sedes'e göre (1934:3) halkın müzelere alıştırılması için her ayın bir günü müzelerin kapıları halka bedava açılmalıdır. 1930'lu yılların gazetelerinde halkın istifadesi için tatil günlerinde İstanbul'daki müzelerin öğleden sonra açık olduğu haberleri ile de karşılaşılmaktadır (Anonim, 1937: 10).

Geçmişte gerek derslerimde gerek yazılarımda müzelerin; ziyaretçi öğrencilerin yenilikçi fikirlerini, yaratıcılığını ve üreticiliğini ortaya çıkaracak şekilde kullanılmasını önemsedim. Örneğin Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi okutmanı olduğum yıllarda (1994-1998), Bolu ve Düzce Meslek Yüksek Okulu Motor Bölümü öğrencilerine "Atatürk'ün makam otomobillerinin teknik özelliklerini günümüz otomobilleri ile karşılaştırınız?" tarzında performans görevleri verdim. Öğrencilerin, bu otomobillerdeki (biri 1934 model otomobil) ileri teknoloji uygulamaları ile ilgili şaşkınlıklarına tanıklık ettim. Gazi

Eğitim Fakültesinde, Müze Eğitimi derslerine girdiğim Sınıf, Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalındaki öğretmen adaylarına, Atatürk Eğitim Müzesi ve 75. Yıl Cumhuriyet Eğitim Müzesi gezi izlenimlerini paylaştıkları deneme yazıları yazdırdım.

Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi koleksiyonuna (Yer Numarası: AM7 GAR 1997) katılmasına vesile olduğum Alan Gartenhaus'un (2000) '*Minds in Motion Using Museums to expand creative thinking*' adlı kitabını, Hocam Prof. Dr. Bekir Onur ile paylaşmış, önerisine rağmen Türkçe'ye çevirisini iş yoğunluğumdan dolayı yapamamıştım. Bu kitap, müzelerde sorulabilecek "yaratıcı düşünmeyi kışkırtan sorulara" yer verdiği için ayrıca değerlidir.

2010'da Amerika'nın Georgia Eyaleti'nde Atlanta'da bir antika mobilya müzesini Gazi Teknik Eğitim Fakültesi Mobilya ve Dekorasyon Bölümü hocalarımızdan biri ile gezmek, oldukça faydalı oldu. Malzemeyi ve teknikleri bugün kullanılanlar açısından karşılaştırması ve bazı teknikler karşısında şaşırması, beni de oldukça etkilemişti.

2013'te "Oz Büyücüsünün Evinde Bir Gezinti, ABD'de Bilim ve Teknoloji Müzeleri" adlı yazımda bilim ve teknoloji müzelerinin çocukların, gençlerin bu alanlarda yaratıcı ve yenilikçi fikirlerini geliştirme amacına hizmet etme gayretlerine işaret etmiştim (Ata, 2013). 2017'de benzer bilimsel etkinliklerle Konya Bilim Merkezi'nde karşılaştım (Ata, 2017).

2015'te okul dışı sosyal bilgiler öğretimi çerçevesinde öğretmenlerin müzelerden nasıl yararlanabileceği üzerine bir kitap bölümü yazdım (Ata, 2015). Burada müzelerin, yenilikçi fikirleri geliştirme aracı olarak hizmet edebileceğini örneklerle aktarmaya çalıştım.

2017'de *Millî Eğitim* dergisinin Müze Eğitimi/Eğitim Müzesi Özel Sayısında (498 sayfa) yer alan 30 yazıdan üç dört yazının müzelerin, inovasyon ve yaratıcılıkları geliştirici yönünü özellikle vurguladığı dikkati çekmektedir. Gizem Sivrikaya (2017:123) müzelere keşif alanı olarak yaklaşmıştır. Fethiye Erbay (2017: 249) "Bu atölyelerde (müzelerin eğitim atölyelerinde) çocuklar, inovasyon ve yaratıcılıklarını geliştirici yeni tasarımla dönüştürülen üretimler ortaya koyarlar." derken Mutlu Erbay (2017: 450) da "Bugün müzeler; inovasyonun (yaratıcılık ve girişimcilik) yapıldığı yerler, sanat atölyeleri, laboratuvarlardır." der. Avusturyalı İktisatçı Joseph A. Schumpeter'in iktisat bilimine getirdiği yeni bir kavram olan "inovasyon", Oslo Kılavuzu'nda "Yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (mal ya da hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin; ya da iş uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır." olarak tanımlanmaktadır.

"Müzelerle ve Tarihî Mekânlarla Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin "Müze Eğitimine" İlişkin Görüşleri" adlı doktora tezimin giriş kısmında müze üzerine yapılan çalışmaları; gezi rehberleri, müzecilik ile ilgili olanlar, disiplinlerle (sanat tarihi, arkeoloji, halkbilimi, etnografya vb.) ilgili olanlar ve müze eğitimi çalışmaları olarak gruplandırmış, disiplinlerin bakış açısından müze koleksiyonlarının etkili kullanımlarına örnekler vermiştim.

Disiplin; fizik, tarih, sosyoloji gibi özel bilgi alanlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Disiplinin sınırlarını aşmak söz konusu olduğunda çokdisiplinlilik, disiplinlerötesilik, disiplinlerarasılık, disiplinler kesişmesi, post-disiplinlilik gibi kavramlarla karşılaşılmaktadır (Boz ve diğerleri, 2017). Hiç şüphesiz ki herhangi bir disiplin, o konuda uzman kişinin ya da meslek sahibinin şahsında örneklenebilir. Örneğin bir subayın, pek çok bilime vakıf olması beklenirken, esasta o askerî bilimleri (harp ilmini) temsil etmektedir.

Uzman ya da meslek sahibi kişi, pek çok disiplinden oluşan müzeciliğe tam anlamıyla vakıf olmayabilir. Bununla birlikte o, bir kurum olarak müzelerden genel kültürlerini besleyici olarak yararlanabilir. Diğer yandan bu kişiler, kendi meslekleri ve birikimleri açısından müzelere yaklaşabilirler. İşte bu yazıda ise çeşitli kaynaklarda (kitap, gazete, TV belgeseli, proje, sosyal medya vb.) karşılaştığım ve arşivlediğim müzelerden bireysel ve meslekî açıdan yararlanma örneklerini okuyucu ile paylaşmak istiyorum. Çeşitli disiplinlere ve mesleklere mensup insanların, müze anlatılarını incelemenin pedagojik açıdan değerli olduğunu düşünmekteyim. Bu yazım, sadece küçük bir denemedir. Elbette daha büyük bir fotoğrafın ortaya çıkması için daha zengin bir malzeme ile çalışılmalıdır. Tarihsel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada ulaşılabilen kaynaklar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

İnsan ömrünün uzadığı ve müze gezilerinin de insan ömrünün uzattığı iddia edilen şu günlerde emekli, sağlık durumu iyi meslek sahiplerinin müzelerde kendi alanlarıyla ilgili "gönüllü rehberlik" yapması, çok önemli olmakla beraber, müze koleksiyonunu kendi meslekleri açısından ele alıp, derinlemesine incelemeleri ve bununla ilgili yayınlar yapmaları, insanoğlunun geçmişte problem çözme becerisine ışık tutması açısından ayrıca değerlidir. Bu türden serbest zaman faaliyetlerinin ve hobilerin insanlık kültürünü daha da geliştireceği ortadadır. Araştırmanın birbiriyle ilişkili 3 temel sorusu vardır. Bunlar şöyledir:

- Farklı meslek gruplarına mensup kişiler müzelerden nasıl yararlanmışlardır?
- Farklı meslek gruplarına mensup kişiler hatıratlarında ve gezi kitaplarında müze anlatılarını okuyucuya nasıl yansıtmışlardır?
- Edebiyatçılar müze gezi ve izlenimlerini okuyucuya nasıl yansıtmışlardır?

FARKLI MESLEK GRUPLARINA MENSUP KİŞİLER ve MÜZELERDEN YARARLANMA TARZLARI

Bu kısımda çeşitli kaynaklarda (kitap, gazete, TV belgeseli, proje, sosyal medya vb.) karşılaştığım ve arşivlediğim kişilerin, müzelerden yararlanma tarzlarını ortaya koymaya çalışacağım.

Asker ve Devlet Adamı Olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Müzeler

Bir devlet kurucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün müzelere yaklaşımı üzerine genel çerçeveyi ortaya koyan pek çok çalışma (ör. Mehmet Önder'in *Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri*) vardır. Mustafa Kemal Paşa'nın 1913'te Sofya'da askeri ataşe iken, Yeniçeri Müzesinden Yeniçeri kıyafeti ödünç alarak Bulgarların ulusal bayramlarının kutlama gününde düzenledikleri bir kostümlü baloya katılmasını tekrar hatırlatmak yerinde olacaktır. O akşam çektirdiği ve Kazım Özalp Paşa'ya hediye ettiği fotoğraf, bir görsel kanıt olarak Atatürk albümlerini ve kitapları süslemektedir. Sunay Akın'ın (2010: 170) da vurguladığı gibi Atatürk, Sakarya Cephesine gitmeden önceki gece "Ankara'da Bir Etnografya Müzesinin kurulması ve Eski Ankara evlerinin korunması kararnamesini" imzalamıştır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Orbay'a 2 Ağustos 1922 tarihli telgrafında, İstanbul'daki müzelerde bulunan kıymetli eser ve eşyaların her türlü ihtimale karşı salimen Anadolu'ya naklinin İstanbul hükümetine bildirilmesini emri de tarih bilincinin bir yansımasıdır (Karaduman, 2016). Atatürk'ün, 20 Kasım 1930'da Sivas'ta kongrenin yapıldığı lisedeki müzeyi gezerken, masalardan birinin yanlış olduğunu ve kongre esnasında doğru yerini göstermesi de takdire şayandır (Önder, 1975: 325).

Ressam Bedri Rahmi Eyüpoğlu ve Müze Bulamacı

Ressam ve kültür insanı Bedri Rahmi Eyüpoğlu (1986: 175-180) *Müze Bulamacı* adlı yazısında belli başlı müzelerde adı şahesere çıkmış eserlerin yüzde doksanında ana rengin kahverengi olması meselesine de değinmektedir. Bu çerçevede 1930'da öğrenci iken Lyon Müzesinde Gauguin'in bir resmini kopya faaliyetinde Gauguin tablosu üzerine sürülen ve sararak kahverengiye dönüşen vernikle uğraşmıştı. Yirmi sekiz yıl sonra aynı müzeye gidip, aynı resmi aradığında kopya ettiği Gauguin tablosundan farklı bir tablo ile karşılaştı. Müze müdürüne gidip sorduğunda, müdür, bu resme 1930'dan beri üç defa vernik çekildiğini ve her seferinde ilk verniğin atıldığını söylemişti. Kimyacılar, tablonun üstünden bu verniği sıyırdıklarında altından aydınlık beyaz, maviler ve griler çıkmıştı.

Gençliğimde bu meseleyi güzel sanatlar eğitimi ile meşgul olan akademisyen arkadaşlarımdan duydum. Temel kaynaklarının çok sonra Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun yazdıkları olduğunu öğrendim. Eyüpoğlu'nun "Müze Bulamacı" yazısı ile E.H. Gombrich'in (1977), *Sanat Müzesi* yazısını yan yana getirip birlikte okuduğumuzda Eyüpoğlu'nun sanat müzeleri ile ilgili paralel bazı görüşleri Gombrich'ten çok önce yazdığı anlaşılmaktadır. Bu görüşlerin keşfini de sayın meraklı okuyucuya bırakıyorum.

İktisatçı Prof. Oktar Türel ve Müzeler

ODTÜ İktisat Bölümü Emekli Öğretim Üyesi Prof. Oktar Türel, "*Uzun XIX. Yüzyılda Orta Avrupa Bir Habsburg Üçlemesi*" adlı kitabının giriş kısmında eserin çıkış fikrini özetlemektedir. Eşi Figen Türel ile 2001'de Prag ve 2005'te Budapeşte müze ziyaretlerinde Gustav Klimt, Mihaly Munkacsy ve Alfons Maria Mucha gibi ressamların kişisel hayat ve kariyer öyküleri ile mensubu olduğu siyasal toplumun iniş çıkışları arasında çarpıcı bir karşıtlığı bir iktisatçı olarak fark etmiş (Türel, 2007:11-12), modern çağın sanatçılarının toplumsal dönüşümü algılamak ve ifade etmede sosyal bilimcilerden daha başarılı olduğu düşüncesine ulaşmıştır (Türel, 2007:293).

Askerî Tarih Belgesel Çekimleri ve Osmanlı Oku ve Yayı

20 Ekim 2014'te Youtube'e eklenen "Osmanlı Oku Teste 240 Km Hıza Ulaştı" adlı Alman ZDF Kanalında yayımlanan bu 3 dakikalık kısa belgesel film, müze camekanları arasında işlevsiz duran Osmanlı ok ve yayı ile yapılmış önemli bir deneydir. (https://www.youtube.com/watch?v=Tsp09oxxqbY, 11.07.2024). Belgeselde Osmanlı oku, otomobil çarpışma test tünelinde bir zırh giymiş makete atılıyor ve hareketi kamera ile tespit ediliyor. Bu türden belgeseli inceleyen bir ziyaretçi, tüfek icat olmadan önce Osmanlı silah gücünü daha kolay anlayabilecektir. Böyle bir belgeselin, Osmanlı oku ve yayının sergilendiği alanlarda da gösterilmesi telif problemlerini çözmeyi gerektirir.

Bir Çiftçi ve Bir Fosil

17 Ağustos 2015 tarihli *Hürriyet* gazetesinin "Tarlasını sürerken "antik fil fosili" buldu" haberi müzelerden yararlanmanın bir başka yönüne işaret etmektedir. Kahramanmaraş'ın Türkoğlu İlçesinde Nihat Polat, traktörü ile tarlasını sürerken bir cisim bulmuş ve bunu "daha önceden gittiği" Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen antik fil fosiline "benzettiği için" müze yetkililerine haber vermiştir.

Saat Yapımcısı Kikuno Masahiro ve Bezeme Sanatları Uzmanı Dr. İnci Ayan Birol'un Araştırması

NHK JAPAN TV tarafından 2 Nisan 2016'da yayımlanan ve daha sonra Youtube'a konan "Precission Watch Made in Japan" (Japonya'da üretilen hassas saat) adlı belgesel, Japon bilim ve teknoloji müzelerinin saat yapımcısı Kikuno Masahiro gibi profesyonellere verdiği hizmeti göstermesi bakımından çok anlamlıdır (https://www.youtube.com/watch?v=7XbtR0Tv2ek, 11.07.2024). Kikuno Masahiro müzede bu saatleri incelerken kendinden önceki saat üstadlarının kendisinin karşılaştığı benzer problemleri nasıl çözdüğünü keşfetmektedir. Kikuno Masahiro kendisine "Ben 150 yıl çalışabilecek bir kol saati imal edebilir miyim?" sorusunu sormaktadır.

Fizik-Matematik bölümü mezunu ve Türk bezeme sanatları uzmanı Dr. İnci Ayan Birol (2021:84-85) de Viyana Askerî Tarih Müzesinde gördüğü bir Osmanlı takvimli cep saati hakkında bir yazı yazdı. Esasen sanat tarihçilerin, müzelerdeki nesnelerle ilgili bu türden pek çok çalışması ile karşılaşılmaktadır. Bu çalışmayı, Masahiro'nun müzeden yararlanması ile karşılaştırmak için aldım.

Bu Osmanlı saati, 1 Ağustos 1664 (H. 8 Muharrem 1075) tarihinde cuma günü saat 15:30'da durmuştu. İnci Ayan Hanım, bu saatin St. Gotthart mevkiinde savaş ganimeti olarak ele geçirildiği bilgisinden hareketle, 10 Ağustos 1664'te Vasvar Antlaşması ile son bulan Köprülü Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Avusturya Arşidüklüğü ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu arasındaki savaş hakkında bilgiler topladı. Camekân içinde bulunan saatin fotolarını yeterli bulmayıp, müze müdürüne yazarak, saatin yakın plan çekilmiş fotolarını istedi. Gelen resimlerden hareketle saatin, usta "Vefik Rai" tarafından yapıldığı gördü. İnci Ayan Hanım, 1990'da gidişinde müzede bu saati görmemiş, yeni düzenlemede depoya kaldırıldığını öğrenmiş. Geleneksel sanatlar uzmanı olarak İnci Ayan, saatin dış motifleri hakkında detaylı bilgi vermektedir.

Japon saat ustası Kikuno Masahiro örneğinde ise Japonya'da müze yönetiminin ustaya, eski Japon saatlerinin içini de incelemeye izin verdiği anlaşılmaktadır. Bu tarz bir tecrübe de Masahiro'nun tasarladığı saatlerin eşsiz olmasını sağlamıştır.

Darülaceze'de Bir Gemi Maketi Yapımcısı

30 Mayıs 2016 tarihli bir TV haberine göre Darülaceze'de yaşayıp minyatür gemi maketleri yapan Mehmet Amca, bu maketleri yapmak için İstanbul'da Deniz Müzesine gittiğini ve oradaki kayıkları özellikle incelediğini söyledi.

Bir İngiliz Mühendis ve El Cezeri'nin Müzik Aleti

Emekli bir İngiliz makina mühendisinin El Cezeri'nin Kitab-ül Hiyel (Düzenekler) eserindeki müzik aletinin protipini yapması, çalıştırması ve bu türden nesnelerin müzelerde ayrıca sergilenmesi ve çalışmasının ziyaretçilere gösterilmesi sergilemede de gelinen düzeyi göstermesi açısından mühimdir.

Modacı Hüseyin Özkan ve Atatürk Kıyafetleri

Atatürk Kıyafetleri ve Kültür Araştırma Merkezi'nin 29 Mart 2017 tarihinde paylaştığı TRT Atatürk Kıyafetleri Belgeseli'nde ifade edildiği gibi Modacı Hüseyin Özkan 1976'da "Atatürk ve Şık Giyimi" yazısını yazmış, yirmi yıl yaptığı arşiv çalışmasıyla Atatürk kıyafetleri ile ilgili stilize edilmiş geniş bir koleksiyon oluşturmuş, Atatürk'ün müzelerde bulunan kıyafetlerinin orjinaline uygun olarak yenilenmesi ve benzerlerinin üretilmesini sağlamıştır. (https://www.facebook.com/watch/?v=1620144347999917, 12.07.2024).

Çin'de Dafen Köyü ve Ressam İşçiler

16 Ağustos 2018 tarihli bir habere göre Çin'de Dafen Köyü gibi yerlerde çalışan ve sayıları 10 000'i bulan, Van Gogh resimlerini kopyalayan ressam-işçilerin bazılarının Amsterdam'da Van Gogh Müzesini ziyaret etmelerini ve burada resimlerin orjinallerini görmelerini sağlayan bir proje yapılmış, TV'lerde belgesel olarak gösterilmiş ve gazetelerde yazılar çıkmıştır (Ergül, 2018). Böylece ressam-işçilerin kendi stillerini geliştirmeye ve ressam olmaya teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

FARKLI MESLEK GRUPLARINA MENSUP KİŞİLER HATIRATLARINDA ve GEZİ KİTAPLARINDA MÜZE ANLATILARINI OKUYUCUYA NASIL YANSITTILAR?

Değişik meslek gruplarına mensup kişilerin, hatırat ve gezi kitaplarında müze anlatılarına yer vermesi, Tanzimat sonrası ortaya çıkan hatırat ve gezi kütüphanemiz dikkatle incelenirse, hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Bu kısmı, hekimbaşı ve devlet adamı Hayrullah Efendi, asker ve devlet adamı Kâzım Karabekir Paşa, asker Selahattin Adil Paşa, Doktor Mehmet Fuat Umay, hukukçu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, eğitimci M. Rauf İnan, asker Cemal Madanoğlu, siyasetçi Mehmet Ali Aybar, fizik profesörü ve siyasetçi Erdal İnönü, tarihçi Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak ve kimya mühendisi ve iş insanı Bülent Eczacıbaşı'nın anlattıkları ile sınırlı tutmak istiyorum.

Hekimbaşı ve devlet adamı Hayrullah Efendi (1818-1866,) *Avrupa Seyahatnamesi'*nde Paris'te 'Konservatuvar' dedikleri numûnehâne'de Abbasi Halifesi Harunreşit'in Fransız Kralı Şarlman'a hediye ettiği saatten söz etmektedir. Hayrullah Efendi'ye göre bu saat, İslam dünyasının ulûm ve maârifte ne kadar ileriye gittiğine bir kanıt niteliğindedir. Hayrullah Efendi'ye (2002:124-125) göre taş ocaklarından kaldırım taşı yapmak için geliştirilmiş makine, İstanbul'a Kuleli Taşocağına götürülüp kullanılmalıdır. Hayrullah Efendi'nin bu makinenin benzerinin Osmanlı'da yapılması üzerine fikir beyan etmemesi ayrıca ilginçtir.

Asker ve devlet adamı Kâzım Karabekir Paşa da (1882-1948) İstanbul Erenköy'deki evinde kişisel koleksiyonunu "şahsi mal olmaktan ziyade tarihin malı" olarak daha sonra onları müzeye hediye etmek üzere oluşturmuştur (Vurgun ve Avaroğulları, 2024:9). Bu olay bize, tarihî şahsiyetin, milletinin tarihinde oynadığı rolü bilerek her türlü eşya ve belgeyi bir sonraki nesle aktarmak üzere saklaması gibi üst düzey bir tarih bilincini göstermektedir.

Asker Selahattin Adil Paşa (1882-1961), da *Hayat Mücadeleleri* adlı hatıralarında Tanzimat'tan sonra Avrupa'ya seyahat eden pek çok aydın gibi gittiği müzelerden de söz etmiştir. Örneğin İngiliz Müzesi (British Museum) ve Münih'teki Alman Müzesinden söz etmektedir. Latin Kilisesindeki (Aya İrini) çürümeye terk edilen şanlı askerî tarihimizin kıymetli eserlerini kurtarmak için silahhane depolarını da içeren Maçka Kışlasına nakledilmesini teklif ettiğini, ama bu kışlanın çatısının 15 000 Lira onarım masrafına gidilmeyip, teklifinin kabul edilmediğini yazmaktadır (Selahattin Adil, 1982: 421). Esasen Aya İrini'deki askerî müzenin eşyaları 1949'da Maçka Silahhanesinde depolanmış, 1959'da Harbiye Mektebi Jimnastikhanesinde ziyaretçiye açılmıştır.

Doktor Mehmet Fuat Umay (1885-1963), 1923'te Himâye-i Etfâl adına Amerika'ya yaptığı seyahati anlattığı anılarında, Carnegie Müzesine ziyareti de anlatmaktadır. Dört ay süren bu gezisinde Amerikalılara Türkleri tanıttı ve Amerika'nın eğitim ve çocuk yetiştirme sistemlerini inceledi. Fuat Bey (2003:102-103), Pittsburgh'da Carnegie fabrikalarının yol açtığı kötü hava ortamı içinde Carnegie Müzesini de gördü. Fuat Bey, sürekli ve azimli çalışma ile İskoçya doğumlu Andrew Carnegie'nin işportacılıktan milyarderliğe geçtiğini belirtmektedir. Ona göre müze, Carnegie'nin memleketine karşı olan özverisini simgelemektedir. Burada yerli Amerikalıların kültürleri üzerine yoğunlaşmış sergilemeler vardı. Bu serginin günümüzde Carnegie Doğa Tarihi Müzesinin koleksiyonunun çekirdeğini oluşturduğu düşünülebilir. Fuat Bey'e göre düzenli çalışıp, para kazanan ve onu memleketi ve yurttaşları için harcamayı bilen hayırseverleri insanları kıskanmamak olanaksızdır. Görüldüğü gibi Fuat Bey, müzeden çok müzeyi yaptıran kişi üzerine odaklanmıştır.

Hukukçu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (1904-1992), *Anıların İzinde* adlı eserinde Avrupa'da gittiği müzeleri (Louvre ve Rodin Müzesi, Culny Müzesi, Versay Sarayı Müzesi, Pompei, Napoli ve Vatikan Müzesi, Roma Millî Müzesi, Beethoven Evi Müzesi vb.) paylaşmakla birlikte ilk TBMM binasının CHP genel merkezi olmaktan çıkarılıp müzeye dönüşmesi için 1925'ten beri verdiği mücadeleyi de anlatmaktadır (Velidedeoğlu, 1979:130). Bir başka eserinde de İzmir'de '9 Eylül Müzesi' açılmasını önermektedir (Velidedeoğlu, 1979:166-172).

Bir hukukçu olarak Hıfzı Veldet (1979:240), Macaristan'da gezdiği bir resim galerisindeki bir tabloda şehit düşen Türk vezirin son Budin Valisi Abdurrahman Abdi Paşa olduğu keşfini ve üzüntüsünü de paylaşmaktadır. Üzüntüsünün gerçek nedeni, kahraman şehit Abdi Paşa'yı ayakta düşmanlarıyla cesurca savaşırken çizebilecek Türk ressamın henüz yetişmemiş olmasıdır. Ona göre aynı Türk ressamlar, Yıldırım Beyazıt'ı kafes içinde değil, savaş alanında tek kaldığı halde Yıldırım gibi bir kahraman olarak çizerdi.

Hıfzı Veldet'i (1979:242) şaşırtan 1914'te *Tarih-i Osmani Encümen-i Mecmuası*'nda Fatih ve Süleyman kanunnamelerinin Viyana İmparatorluk kitaplığında bulunan orijinal nüshalardan kopya edilmesidir. Velidedeoğlu (1979:264) TBMM Müzesinin bir millî tapınak gibi ziyaret edilmesini istemektedir. Ona göre kuşaktan kuşağa aktarılan tarih duygusu ve coşkusu ulusun var olmasını ve yaşamasını sağlar. Yaşlı Velidedeoğlu (1979:267) 23 Nisan 1920'den beri çatısı altında bulunduğu bu binayı her ziyaretinde tıpkı Mareşal Joffre'nin kendi heykelini gördüğünde söylediği gibi artık öldüğü duygusuna kapılarak gezmiştir. XIV. Louis devrinde Fransızların yıktığı ve bu tarihin hatırlanması için onarılmadan müze hâline getirilen Heidelberg Şatosunu, millete nasıl tarih bilinci verildiğini örneklemek için kullanmaktadır (Velidedeoğlu, 1979:311).

Eğitimci M. Rauf İnan (1905-1996), *Bir Ömrün Öyküsü 1* adlı kitabında Münih'teki Alman Teknik Müzesini (Deutsches Museum) gezmek için bir haftalık giriş belgesi aldığını ve her öğleden sonra gezdiğini belirtmektedir. Müze, herhangi bir teknik aracın ilk yapılışından şimdiki hâline kadar gelişim örneklerini içeriyordu. İnan, Türk hamamına, Türklerin kullandıkları güneşe göre her bulunulan yerde öğleyin saati saptayabilen "irtifa aletine" ve başka eşyalara dikkat çekmektedir (İnan, 1986:120).

Korgeneral Cemal Madanoğlu (1907-1993), *Anılar* adlı kitabında Kadıköy Sultanisinde, ortaokul kısmını okuduğu yıllarda (1920-1921) okuldan kaçıp, Aya İrini Kilisesindeki Askerî Müzeye gezmeye gittiğini ve buradaki sinemada öğretici filmler gösterildiğini belirtmektedir. Fransız askerinin de olduğu bir sinema gösterisinde, Müze Müdürü Paşa'nın bir söylev verdiğini ve arada bir Fransız askerini gösterdiğini, işgalcilere karşı ulusal bir tepkinin oluşması için fırsattan yarar-

landığını belirtmektedir. Bu olayın çocuk ruhunda yankılar yaptığını, düşmana ve emperyalizme karşı bilinçlenmesine yol açtığını ifade etmektedir (Madanoğlu, 1982:21-22).

Siyasetçi Mehmet Ali Aybar (1908-1995), Bertrand Russell'in Vietnam için düzenlediği mahkemeye kanıt toplamak için Tahkikat Komisyonu üyesi olarak 1967'de gittiği Hanoi'de Güzel Sanatlar Müzesini yalnız başına gezmeyi tercih ettiğini yazmaktadır. İyi niyetle dopdolu insanların verdiği bilgileri zorla yemek yedirmeye benzetmektedir. Bu şekilde bir odadan bir odaya hızla geçerek, mihmandarın açıklamalarını dinleyerek müze gezmeyi sevmediğini belirtmektedir (Aybar, 2012: 43). Aybar (2012:150) İhtilal Müzesi gezisini de aktarmaktadır. Müzeye ortanın altı bir değer biçmektedir. Belgelerin asıllarının başka bir yerde olmasını eleştirmektedir. Vietnam halkının 400 000 (evet 400 bin!) yıl geriye giden müstevliye mukavemet geleneği hakkında müze müdürünün açıklamalarını dinlemişti. Moğolların ağır gemilerine karşı kullanılan kazık görsellerini görmüştü.

Fizik profesörü ve siyasetçi Erdal İnönü (1926-2007), *Anılar ve Düşünceler* adlı üç ciltlik kitabında müze anlatılarına da yer vermektedir. Çocukluğunda Ankara'da diğer başkentlerde olduğu gibi bir Doğa Tarihi Müzesi, bir botanik bahçesi olsaydı, öğretmenleriyle gezebilseydi, biyolojiye ilgisinin artabileceğini yazmaktadır (İnönü, 2007a: 41). İnönü (2007b: 263-264), 1997'de bir panel için gittiği Kastamonu Müzesinde duvara asılmış Atatürk'ün 1925'te şapka devrimi ile ilgili bir konuşma metninden "Efendiler, bu hitap vesilesiyle küçük bir noktayı tekrar edeyim "Efendiler" dediğim zaman, başka yerde olduğu gibi burada da bunun anlamı, 'Hanımefendiler ve Beyefendiler'dir." ifadesine dikkat çekmektedir. İnönü'ye göre bu ifadeler Atatürk'ün uzak görüşlülüğünün bir örneğidir. İnönü, Alanya Müzesi'nde müdürün istediği ile Yunan harfleriyle yazılmış bir kitabedeki "Karındaşlar" yazısını okuyarak Müdürün "Karamanca", İnönü'nün "Türkçe" dediği keşfini anlatması çok sürükleyicidir (İnönü, 2007:268-269).

Tarihçi Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak (2014), kendisiyle yapılan *Arı Kovanına Çomak Sokmak* adlı nehir söyleşide, müze gezilerine özellikle yer vermiştir. İstanbul Harbiye Askerî Müzesi'ndeki Mahmut Şevket Paşa'ya suikast konulu sergilemeye dikkat çekmektedir. Ocak, Paşa ve yaverinin balmumu heykellerini acemice bulmaktadır. Eski yapım ateşli silahlara meraklı olan Ocak'ın, suikastta kullanılan Colt 45 model tabanca dikkatini çekmiş, daha sonra bu tabanca modelinin 1865'te Osmanlı Devleti tarafından Amerika'dan ithal edildiğini öğrenmiştir. Ocak, Hollywood kovboy filmlerinde gördüğü silahlarla müzelerde gördüğü silahları ilişkilendirmektedir (Şahin, 2014: 104-105).

Kimya Mühendisi ve iş insanı Bülent Eczacıbaşı (2018:228-229), İşim *Gücüm Budur Benim, İş İnsanın Yeni Sorumlulukları* adlı kitabında Londra'daki öğrencilik

yıllarından beri gezdiği Doğa Tarihi Müzesinin girişindeki ana salonda sergilenen nesnelerin günümüzde gündeme oturan "Yüzyılımızın hedefi: sürdürülebilirlik" çerçevesinde değişimi üzerine satırlara rastlanmaktadır. 1970'li yıllarda burada fil iskeletinin olduğu, daha sonra diplodocus türünde bir dinazorun (Dippy) yapay iskeleti olduğu, 2017'de ise "Ümit" (Hope) adı verilen mavi balina gerçek iskeletinin yer almasından söz etmektedir. Eczacıbaşı'na (2018:229) göre okyanuslarda yaşayan ve en büyük canlı olan mavi balina iskeletinin sergilenmesinin çok derin bir anlamı vardır. Yani 1966'da sayıları tahminen 400'e kadar düşen bu balinaların avlanılması yasaklanarak sayılarının 20 000 düzeyine çıkması, sürdürülebilirlik adına ümit vermektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi bu hatıratların hemen hemen ortak özelliklerinden biri de müzelere hafıza mekânı olarak yaklaşılması ve kültürel mirası fark etme ve aktarmada oynayacağı rolün altının çizilmesidir. Erdal İnönü; sorduğu olmuşa rağmen sorularla (counterfactual question), dikkati ve eleştirel düşünmesiyle; Bülent Eczacıbaşı da sürdürülebilirlik kavramının müze sergi anlayışının değişimine dikkat çekmesi ile farklı profil çizmektedir.

EDEBİYATÇILAR MÜZE GEZİ ve İZLENİMLERİNİ OKUYUCUYA NASIL YANSITTILAR?

Hiç şüphesiz ki müzeler ve müze gezileri bir edebiyat üstadının elinde başka bir renk almaktadır. Bu kısımda ulaşılabilen aşağıdaki örneklerden söz edilecektir.

Ahmet Hâşim'in (1933) Goethe Ev Müzesi'ne bir gezisini anlattığı "Faust'un Mürekkep Lekeleri" adlı yazısı buna güzel örneklerden birdir. Hâşim yazıyı şöyle bitirmektedir:

> Herkes o mukaddes gölgeleri yakından görmek için, medeni nezaketi unutarak masaya yaklaşmak üzere kendine bir yol açmaya çalışıyordu. Bu hayran gözlerde lekeleri mürekkep lekeleri değil, fakat bir ebedi lacivert semada, namütenahi yıldız serpintileriydi (Ahmet Hâşim,2020:31).

Sait Faik Abasıyanık'ın (1936) "Louvre'dan Çaldığım Heykel" adlı öyküsü, bir başka örnektir (Sait Faik, 1976: 81-83). İlk 3. paragrafta şu cümle müze'deki hangi nesneye odaklanacağına dair bir işaret vermektedir. Cümle şudur: "Fakat "Napolili Balıkçı'ya" vatanında rastlamadım." Ama yazar, öykü kahramanının Leonardo da Vinci'nin (1503) *Mona Lisa* tablosunu da görmeden geçmesine izin vermez. Şöyle yazmaktadır,

> Joconde'un önünde bir şeyler görmeye çalışarak, iki dakika durduk. Tarih kitaplarının içinde resmine bakarken saatlerce düşündüğüm halde ne tebessümündeki sırrı, ne de yüzündeki ilâhîliği anlayabildiğim bu kadının önünde beynimde bir şimşek çaktı ve kapandı. "Hah!" dedim, buldum, sırrı keşfettim. Fakat "Joconde" müstehzî bir tebessümünü bir müddet terk ile, bana hain hain baktı. Yürüdüm. "Jaconde"u sevmiştim. Onu "zekâ" denilen şeyi sever gibi sevdim (Sait Faik, 1976:81).

Öykü kahramanı, Fransız heykeltraş François Rude'nin (1833) *Genç Bir Napoliten Balıkçı (Pecheur Napolitaine)* heykeline alt salonlarda rastlar. Şöyle der: "Bir Napolili Balıkçı'nın baharını yakalayan artisti kıskanıyorum, ismine bakmayacağım, yürü (arkadaşına hitaben) geçelim." (Sait Faik, 1976: 82). Anlaşılacağı üzere, etkisi altında kalınıp, bu sanat hazzıyla otel odasına gidilen heykel budur.

Mithat Cemal Kuntay da "Topkapı Müzesi" adlı şiirinde ise adeta okuyucuyu hayalî olarak saray müzesinde gezdirmektedir. Buna ilişkin olarak aşağıdaki beyiti paylaşıyorum. Şöyle ki;

"Hâlâ koşar ufkumda şu üç tuğlu kavuklar;

Hâlâ şu nalınlardan uçar penbe topuklar;

Ölmez o sevahîli, bürümcüklü kadınlar,

Ölmez o elâ gözler, ipek kaşlı kadınlar;

Târihimi ağyar okusun sâde Mohaç'ta;

Ben ırkımı durmuş okurum taşta, ağaçta; …."

Orhan Pamuk'un (2008) *Masumiyet Müzesi* adlı romanı yazması ve İstanbul'a Masumiyet Müzesini (2012) hediye etmesi, dünyada bu türden müzeye bildiğim ilk örnektir.

Nedim Gürsel'in, 18 Ağustos 2019'da *Hürriyet* gazetesinde "İnanç ve ibadet özgürlüğü müzesinde" adıyla yayımladığı Fransa'nın Cevennes bölgesinde Mialet Köyü'ndeki Çöl Müzesine (Musée du Désert) gezisini anlattığı yazıyı da okumak hayli keyiflidir. XIV. Louis'nin 1685'de Nantes Fermanı'nı (1598) yok hükmünde saymasıyla 1789'da Fransız Devrimi'ne kadar Katolik Kilisenin baskısı dönemine Tevrat'ta Hz. Musa'nın Sina Çölünü geçmesine atıfla "Çöl Süreci" dendiği için bu müzeye de bu adın verildiğini öğreniyoruz. Nedim Gürsel, Protestanların Katoliklerle eşit haklara sahip olmak için düzenledikleri Camisard Ayaklanması'ndan (1702-1704) söz ediyor. Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Gürsel, müzelere kendi ifadesiyle "bellek mekânı" olarak yaklaşmaktadır. Bu ifadesi, Fransız tarihçi Pierre Nora'nın (1984) "Les Lieux de Mémoire" (Hafıza Mekânı) kavramını çağrıştırmaktadır.

SONUÇ

Yukarıda müzelerden yararlanma örnekleri üç başlık altında incelendi. Bunlar; değişik meslek gruplarına mensup kişilerin müzelerden yararlanmaları, hatırat ve gezi kitapları ışığında müze izlenimleri ve edebiyat üstadlarının kaleminden müze anlatılarıdır. Hatırat kitapları içinde Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun aktardıkları, çocukluk izlenimlerini de içerdiği için ayrıca önemlidir. Siyasetçi Mehmet Ali Aybar'ın rehberli müze turu yerine bireysel gezmeyi tercih ettiğini öğrenmekteyiz. Fizik profesörü ve siyasetçi Erdal İnönü'nün anıları, gezdiği müzelerde yaptığı kişisel keşifleri ve süreçlerini de samimiyetle paylaştığı için zengin bir malzeme sunmaktadır.

Tarihçi Ahmet Yaşar Ocak'ın İstanbul Harbiye Askeri Müzesinde Amerikan yapımı Colt 45 model tabancaya dikkat çekmesi, son yüz elli yıl millî teknolojiyi geliştirme konusundaki hataları da hatırlatmaktadır. Buradaki tema Mahmut Şevket Paşa suikastı olmakla beraber silah teknolojisi, bilim ve teknoloji meselelerini gündeme getirmektedir. Ankara YHT Garı'nın olduğu yerde 1991'den 2013'e kadar TCDD Açıkhava Buharlı Lokomotif Müzesi vardı ve Alman, İsveç, ABD ve Büyük Britanya yapımı lokomotifler teşhir ediliyordu. 1990'lardan beri Ankara'da kurulacak bir Bilim ve Teknoloji Müzesinde Osmanlı Dönemi'nde Mikail Usta'nın yaptığı yerli telgraf makinesi gibi mütevazı bile olsa millî teknolojinin sergilenmesi cesaretinin gösterilmesini hayal ettim.

Kimya Mühendisi ve iş insanı Bülent Eczacıbaşı, Londra Doğa Tarihi Müzesi girişindeki sergi temasının, "sürdürülebilirlik" kavramına göre değiştirildiğine özellikle dikkat çekmektedir. Daha 1895'te Kadri takma adıyla *Servet-i Fünûn'da* yazı yazan Mahmut Sadık, Mösyö Good'un? görüşlerine dayanarak halkın mizacına ve merakına ve de fen bilimlerindeki ilerlemeye göre müze sergilerinin yenilenmesini vurgulamaktadır. Ona göre müzeler de sadece uzmanlar için değildir (Kadri, 2022:71).

Hukukçu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve eğitimci Rauf İnan'ın yurtdışında gezdikleri müzelerde Türkler ait eserlere dikkat çekmesi ayrıca manidardır. Ben de binlerce kilometre ötede Amerikan müzelerinde Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bastığı posta pullarını, Takiyüddin rasathanesi minyatürünü, Raffaele Corsini'nin (30 Nisan 1848) Yarmouth'dan Osmanlı Yelkenli Gemisinin İzmir'e Girişi adlı tabloyu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Yahudilerin Alman Nazi kamplarına gönderilmesini engelleyen Necdet Kent ismini gördüğümde heyecanlanmıştım.

Edebiyatımızda Ahmet Haşim, Sait Faik Abasıyanık Mithat Cemal Kuntay, Nedim Gürsel gibi yazarların kaleminde müze ve sergileri başka bir renge bürün-

müştür. Orhan Pamuk ise hem romanı ve romanının müzesi ile müzeciliğe çok başka bir boyut getirmiştir.

Pastore'nin (2020:183) belirttiği gibi sanat sistemi bir ağ olarak ele alındığında müze (yani modern sanat müzesi), yaratıcılığın, organizasyonun ve dağıtımın merkezi olarak çok önemli bir role bürünüyor. Esasen bu durum, müze türüne bağlı olarak insanın iş ve meslek, teknoloji, eğitim ve öğrenme, spor, ev yaşamı, sosyal sorumluluk, gezi vb. diğer faaliyetleri için de geçerli bir durumdur.

Yukarıda daha çok Türk aydın, asker ve devlet adamından yola çıkarak onların müze anlatılarını vermeye çalıştım. Sonuç kısmında, Avusturya doğumlu Amerikalı Psikolog Bruno Bettelheim'ın (1903-1990) müze hatıralarını vererek bir karşılaştırma zemini oluşturmak istedim. İçe kapanık çocuklar konusunda uzman Amerikalı psikolog Bruno Bettelheim'un (1980: 8-13), çocukluğu 1910'lu yıllarda Viyana'da geçmiş. Burada ki Sanat Tarihi, Doğa Tarihi ve Teknik Müzesinin kendisi için önemli olduğunu belirtmektedir. İlk defa müzeye annesi tarafından götürülmüş ve arkadaş grubuyla bu ilgi pekişmiştir. Ona göre ilk iki müzeyi inşa edenler, muhtemelen müzenin platonik fikri olarak adlandırılabilecek şeyi vurgulamanın en önemli şey olduğunu düşündüler. Bettelheim (1980:13), Alman filozof Schopenhauer'un şu cümlesini aktarmaktadır; "Bir sanat eserine büyük bir adam gibi davranmalısınız. Onun önünde durun ve konuşmaya tenezzül edene kadar sabırla bekleyin." Bettelheim'e göre, müzenin içeriği ne olursa olsun, çocuklar için müzelerin en büyük önemi hayal gücünü canlandırmak ve merak uyandırmaktır. Görüldüğü gibi Bettelheim'in anlatısında anne ile ilk gezi, platonik fikir, Schopenhauer gibi tema ve kişiler öne çıkmaktadır.

TÜBA (2007:18) tarafından yayımlanan "*Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması (2003-2023)*" adlı raporun K.4.19 nolu "Müzecilik anlayışının araştırmacı dostu olacak şekilde geliştirilmesi" önerisi çok anlamlıdır. Burada Türkiye'nin müzelerde de bir zihniyet devrimi yaşaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Yani müzelerin sadece nesnelerin korunduğu ve sergilendiği, topluma mesafeli kurumlar olduğu düşüncesi aşılmış ve müzelerin içerdiği bilgi, belge ve nesnelerin araştırma kaynakları arasında olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Bu düşünceden hareketle müze yönetiminin mensup olduğu özel ve kamu kuruluşları araştırmacılara, camekânlar içinde sergilenen nesneleri daha yakından incelemeleri için gerekli güvenli ortamı inşa etmelidir. Benzer bir fikri ressam Elif Naci 1955'te şöyle ifade etmektedir: "Müzelerde ve müze kitaplıklarında senelerden beri mütehassıslarını (uzmanlarını) bekleyen kıymetli eserler o kadar çoktur ki onlar aranıp tarandıkça beşeriyet yeni bir inkişafa mahzar olacaktır. Buna inanıyorum. Yarına pek çok şeyler vadeden bu eserleri tetkik ve ilan etmek üzere bilginlerimizi müzeye davet

ediyorum (akt. Okay, 2024:393). Prof. Dr. A. M. Celâl Şengör (2015:143) de bir yazısında meslektaşı Prof. Dr. Boris A. Natalin ile beraber katıldıkları bir çalıştayda, Prof. Natalin'in ilk defa gezdiği Londra'daki Doğa Tarihi Müzesi'nin bodrum depolarındaki Darwin'in örneklerinin araştırma yapmak isteyen "*herkese açık olduğunu*" öğrendiğindeki heyecanından söz etmektedir.

Müzelerde koleksiyonlarında uzmanları bekleyen nesneler sadece profesyonellerle değil aynı zamanda amatörlerin de incelemesine açılmalıdır. Sosyolog ve ekonomi politikçi Max Weber'in 1918'de Münih Üniversitesinde verdiği "*Meslek olarak Bilim*" Konferansında ifade ettiği gibi "Bilimsel olarak, bir diletantın (amatör, zevki için ilgilenen kimse) düşünceleri bilim açısından bir uzmanın düşünceleri kadar hatta daha büyük bir önem taşıyabilir. En iyi hipotez ve gözlemlerimizin çoğunu, doğrudan doğruya amatörlere borçluyuzdur." (Weber, 2004: 208). Aradan geçen yıllara rağmen amatörlerin bilim ve kültürün zenginleşmesine katkısı apaçık bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır.

ÖZET

Bu bölümü amacı çeşitli kaynaklardan ve disiplinlerden (kitap, gazete, TV belgeseli, proje, sosyal medya vb.) hareketle müzelerden bireysel ve mesleki yararlanma örneklerinin paylaşmaktır. Bu örnekler, üç temel soru çerçevesinde paylaşılmaktadır. Sorular şöyledir; 1. Değişik meslek gruplarına mensup kişiler müzelerden nasıl yararlanmıştır? Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün, Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun, Oktar Türel'in, Kikuno Masahiro'nun, İnci Ayan Birol'un, Hüseyin Özkan'ın yapıp ettikleri incelenmiştir. 2. Değişik meslek gruplarına mensup kişiler hatırat ve gezi yazılarında müze anlatılarını okuyucuya nasıl yansıtmışlardır? Bu başlık, hekimbaşı ve devlet adamı Hayrullah Efendi, asker ve devlet adamı Kâzım Karabekir Paşa, asker Selahattin Adil Paşa, Doktor Mehmet Fuat Umay, hukukçu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, eğitimci M. Rauf İnan, asker Cemal Madanoğlu, siyasetçi Mehmet Ali Aybar, fizik profesörü ve siyasetçi Erdal İnönü, tarihçi Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak ve kimya mühendisi ve iş insanı Bülent Eczacıbaşı'nın anlattıkları ile sınırlı tutulmuştur. 3. Edebiyatçılar müze gezi ve izlenimlerini okuyucuya nasıl yansıtmışlardır? Bu çerçevede Ahmet Hâşim, Sait Faik Abasıyanık, Mithat Cemal Kuntay, Orhan Pamuk ve Nedim Gürsel'in ilgili yazıları incelenmiştir. Sonuç olarak meslek sahiplerinin kendi alanlarıyla ilgili müzelik nesneleri daha yakından incelemeleri onlara yeni ilhamlar verebilir. Edebiyatçılar da müze ile ilgili kitap, hikâye ve şiirleriyle müzelik nesnelere ve müze anlatılarına daha estetik bir boyut katmışlardır.

TARTIŞMA SORULARI

- Fransız şair Guillaume Apollinaire'nin "Dünyanın bütün müzelerini yıkmalı, geçmiş, insanın düşgücünü köstekler." sözünü tarihsel bağlamı içinde inceleyiniz.
- Yukarıda anlatılan müzelerden yararlanma tarzlarından hangisi sizin dikkatinizi çekti. Neden?
- Bir öğretmen, il eğitim tarihi müzelerinden mesleki gelişimi açısından nasıl yararlanabilir?

İLERİ OKUMA ÖNERİLERİ

İnan, A. (2009). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*. 8. Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Marcus, A.S., Stoddard, J.D. & Woodward, W.W. (2017) *Teaching history with museums strategies for K–12 Social Studies*, 2nd. edition, Routledge Taylor & Francis Group.

Önder, M. (2019) *Atatürk evleri-Atatürk müzeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Seidel, S. & Hudson, K. (1999). Müze eğitimi ve kültürel kimlik: Uluslararası iki çalışma raporu. B. Onur, (Yay. hzl.), Ankara Üniversitesi Yayınları.

KAYNAKLAR

Ahmet Hâşim (2020) Frankfurt Seyahatnamesi. Zeynep Aytop (hzl.), Kapra Yayıncılık.

Akın, S. (2010). *Geyikli Park.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Anonim (1932). İlk Mektep Müfettişleri. *Akşam*, 22 Temmuz, s.4.

Anonim (1937). Müzelerden istifade için. *Tan*, 11 Ocak, s. 10.

Ata, B. (2000). Atatürk, tarih öğretimi ve müzeler. *Türk Yurdu*, 160,85-90.

Ata, B. (2002). *Müzelerle ve tarihî mekânlarla tarih öğretimi: Tarih öğretmenlerinin "müze eğitimine" ilişkin görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.

Ata, B. (2009). Müze ve eğitim ilişkileri. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü: Atatürk Dönemi içinde* Osman Horata (Ed.), 3. Cilt , 1337-1342.

Ata, B. (2013). Oz Büyücüsünün Evinde Bir Gezinti. *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, 6 (20), 18-21.

Ata, B. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde müzeler, A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Ed.), *Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde, (s.171-187). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ata, B. (2017). Türkiye Bilim ve Teknoloji Merkezleri Konferansı İzlenimlerim. *Türk Yurdu,* 359, 78-80.

Ayan-Birol, İ. (2021). Viyana Arsenal Müzesi'nde Savaş Ganimeti, Takvimli Bir Cep Saati" *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi,* Ocak-Haziran, 84-85.

Aybar, M. A. (2012). Vietnam günlüğü ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarına karşı Russell Mahkemesi. Kıvanç Koçak (hzl.), İletişim.

Bettelheim, B. (1980). Children, Curiosity and Museums. *Roundtable Reports,* 5 (2), 8-13.

Birsel, S. (2019). *Kurutulmuş Felsefe Bahçesi.* Sel Yayıncılık.

Boz, Ç. ve K. Öğüt ve A. D. Bozkurt (2017). *İktisat ve Diğer Bilimler*. İletişim Yayınları.

Eczacıbaşı, B. (2018). *İşim Gücüm Budur Benim, İş İnsanın Yeni Sorumlulukları*. Yapı Kredi Yayınları.

Erbay, F. (2017). Müzelerin Eğitim ve Tasarım Atölyelerinde İnformal Eğitim. *Millî Eğitim*, 46 (214), 239-253.

Erbay, M. (2017). Yeni Nesil Teknolojiler ile Müzelerde Eğitim. *Millî Eğitim*, 46 (214), 255-268.

Ergül, A. M. (2018, 16 Ağustos). Bir Van Gogh Taklitçisinin Gerçeğe Yolculuğu. https://www.sanatatak.com/bir-van-gogh-taklitcisinin-gercege-yolculugu/, 12.0.72024.

Eyüboğlu, B. R. (1986). Bütün Eserleri: 3, Resme Başlarken. M. Hamdi Eyüboğlu (hzl.), Bilgi Yayınevi.

Gartenhaus, A. R. (2000). *Yaratıcı düşünme ve müzeler.* Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Gombrich, E. H. (2023). Sanat müzesi. Bahri ATA (çev.), Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi, 5 (Özel Sayı), 192-203.

Gürsel, N. (2019), İnanç ve ibadet özgürlüğü müzesinde, *Hürriyet Seyahat Eki,* (18.08.2019). https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yazarlar/nedim-gursel/inanc-ve-ibadet-ozgurlugu-muzesinde-41303161.

Hayrullah Efendi (2002). Avrupa Seyahatnamesi. Belkıs Altuniş-Gürsoy (akt.), Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İnan, R. (1986). Bir Ömrün Öyküsü 1. Öğretmen Yayınları.

İnönü, E. (2007a) *Anılar ve Düşünceler*, 2. Cilt. Boyut Yayıncılık A.Ş.

İnönü, E. (2007b) *Anılar ve Düşünceler*, 3. Cilt. Boyut Yayıncılık A.Ş.

Kadri [Mahmut Sadık]. (2022) Müzelerden İstifâde. Ece S. Tanyeli (Trans.), *Uluslararası Müze Eğitim Dergisi*, 4 (1), 70-78.

Karaduman, H. (2016). Ulus-devlet bağlamında belgelerle Ankara Etnografya Müzesi'nin kuruluşu ve millî müze. Bilgin Kültür Sanat.

Madanoğlu, C. (1982) *Anılar (1911-1938)- I.* Çağdaş Yayınları.

Maynard L. S. (2019) Tarih müzesi. Bahri Ata (çev.), *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi***,** 1 (1) , 76-88.

Mustafa Sâmi (1996). *Avrupa Risâlesi.* Remzi Demir (hzl.), Gündoğan yayınları.

Okay, Y. (2024). Müzeci Kimliği ile Elif Naci ve Türk Yurdu'ndaki (1955-1957). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 28 (2), 389-400.

Önder, M. (1975). *Atatürk'ün Yurt Gezileri.* Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Pastore, S. (2020) Beyond the Modern Museum. A theoretical framework for a museal landscape analysis. *Icoform Study Series,* 48(2), 178-192.

Sait Faik (1976). Bütün Eserleri 1: Semaver/Sarnıç. Bilgi Yayınevi.

[Sedes], Selâmi İzzet (1934). Sohbetler: halkı müzelere alıştıralım. *Vakit*, 22 Eylül, s. 3.

Selahattin Adil (1982). Hayat Mücadeleleri: Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları, Zafer Matbaası.

Sivrikaya, G. (2017). Müzelerin keşif alanı olarak kullanımı. *Millî Eğitim*, 214, 123-135.

Seidel, S. ve K. Hudson (1999). *Müze eğitimi ve kültürel kimlik*. Bekir Onur (hzl.), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Şahin, H. (2014). Ahmet Yaşar Ocak Kitabı, *Arı Kovanına Çomak Sokmak*. Timaş Yayınları.

Şengör, A.M. Celâl (2015). *Aptalı Tanımak*. 5. Baskı. Ka Kitap.

[Taner], Ali Haydar (1926). *Millî Terbiye*. Milli Matbaa.

TRT (2024). Atatürk Kıyafetleri Belgesi,

https://www.facebook.com/watch/?v=1620144347999917, 12.07.

TÜBA (2007). Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması (2003-2023), Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Türel, O. (2015). Uzun XIX. Yüzyılda Orta Avrupa Bir Habsburg Üçlemesi. Yordam Kitap.

Umay, M. F. (2003). *Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Velidedeoğlu, H. V. (1979). Anıların İzinde 2. Kitap. Remzi Kitabevi.

Velidedeoğlu, H. V. (1983). Yolu kesen ırmak. Çağdaş Yayınları.

Vurgun A. ve M. Avaroğulları (2024). Kazım Karabekir's History and Museum Studies. *International Journal of Field Education*, 10 (3), 1-11.

Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*. Taha Parla (çev.), İletişim Yayıncılık.